

Наталія ПАРГАН

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОДЕСЬКОГО ВІДДІЛУ ЕКСПЕДИЦІЇ ЗАГОТІВЛІ
ДЕРЖАВНИХ ПАПЕРІВ У ПЕРІОД УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ
ГЕТЬМАНА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО**

**THE ACTIVITIES OF THE ODESA DEPARTMENT OF THE
EXPEDITION FOR THE PROCUREMENT OF STATE PAPERS DURING
THE PERIOD OF THE UKRAINIAN STATE OF HETMAN PAVLO
SKOROPADSKY**

Історія національного грошового обігу в Україні тісно пов'язана з періодом Української революції 1917-1921 рр. У державотворенні цього часу не останнє місце посідає власна грошова система, активна розбудова якої розпочалася за Української Держави Павла Скоропадського. Особливості цих процесів яскраво відображає діяльність Експедиції заготовок державних паперів (далі – Експедиція), зокрема її Одеського відділу.

14 грудня 1917 року при Міністерстві фінансів була заснована Експедиція заготовок державних паперів. Як зазначають дослідники, такий крок Генерального секретаріату був зумовлений потребою стабілізувати важке соціально-економічне становище, викликане фінансовою кризою та більшовицьким наступом на УНР [2, с. 146]. Однак більшовицька навала перешкодила нормальній державотворчій діяльності Української Центральної Ради, в тому числі й грошовій емісії.

Тим часом брак грошової готівки був надзвичайно відчутний по всій території УНР. Особливо гостро його переживала Одеса – велике торгове місто. Наприкінці листопада – початку грудня 1917 року в Одесі було зафіксовано пік нестачі грошей [10, с. 91]. З метою його погашення у січні 1918 року було віддруковано розмінні білети міста Одеси 3, 5 і 10 рублів на суму 5 млн. рублів, у лютому ще на 12 мільйонів [10, с. 93], а в квітні – на 25 мільйонів [1, с. 4]. Друк локальних грошових знаків підривав єдність національної валюти та створював загрозу інфляції.

Вихід з ситуації, що склалася, запропонував Голова фінансового відділу головного комісаріату Херсонщини, Таврії й Катеринославщини Омелян Темницький. 16 квітня 1918 він звернувся до міністра фінансів Антона Ржепецького з телеграмою: «Щоб припинити друк в Одесі городських бон, необхідно заснувати в Одесі державну фінальну печатню карбованців. Відповідна друкарня мається. Не маємо паперу, красок ні кліше [...] У нас є чоловік свідомий того діла і готовий поїхати в Германію» [13, арк. 1], – зазначав чиновник, маючи на увазі Юхима Фесенка, власника відомої Одеської типографії.

Через місяць, 17 травня 1918 року Міністерство фінансів Української Держави уклало договір з типографією пана Фесенка. Урядове замовлення становило 150 мільйонів карбованців: по тридцять мільйонів купюр

номіналом 5 та 25 карбованців, 40 мільйонів купюр номіналом 10 карбованців, та п'ятдесят мільйонів номіналом 50 карбованців [15, арк. 2-3]. Але вже 14 червня друк номіналів 5 та 10 карбованців був скасований зовсім, а номінали 25 та 50 карбованців мали бути надруковані в кількості по 75 мільйонів [11, арк. 6].

Знаки державної скарбниці мали бути надруковані стійкими до вигорання фарбами з цинкових кліше, виготовлених у типографії. На Експедицію покладалося забезпечення друкарні папером та фарбами, в т. ч. поставленими з-за кордону. Віддруковані купюри мали передаватися до Одеської контори Державного банку [15, арк. 2-3], якій у свою чергу належало пересилати їх до Державного банку в Києві [6, арк. 3].

11 липня 1918 року було встановлено, що зі сховища зникли 7524 купюри (209 листів по 36 знаків на кожному) знаків державної скарбниці номіналом 25 карбованців загальною сумою 188100 карбованців. При чому замки зламані не були. Це наводило на думку, що викрадення було здійснено шляхом підбору ключів, а оскільки сховище було під охороною, то під підозру потрапили охоронці [7, арк. 50].

В доповідній записці міністру фінансів Антону Ржепецькому від Одеського відділу Експедиції повідомлялося про недостатню кількість інструкцій для хорошої організації роботи та відсутність контролерів для роботи в нічний час. Начальник судової міліції отримав зразок викраденого грошового знаку 25 карбованців серії АО 188 та направив до типографії агента розвідки під виглядом працівника.

Експедиція пропонувала затримати введення в обіг купюр номіналом 25 карбованців, що полегшило б виявлення викрадених грошей [7, арк. 50]. 18 липня 1918 року до Одеси вирушив головний контролер Експедиції генерал Житкевич для проведення розслідування зникнення грошей [8, арк. 27].

За проектом нового договору від 17 липня 1918 року Фесенко зобов'язувався друкувати в середньому не менше 20 стоп готових грошей на 24 робочі дні в місяць. Міністерство залишало за собою право змінювати номінали при збереженні загального тиражу замовлення, однак не раніше, ніж через 2 тижні після повідомлення про це [12, арк. 17-19].

Друк 50-ти карбованців також супроводжувався проблемами, зокрема плутаниною з офіційно затвердженими зразками [3, арк. 60-61].

Станом на 15 липня одеська друкарня виготовила по 900 зразків знаків державної скарбниці номіналом 50 карбованців [9, арк. 10], а також від 10 до 25 млн. рублів по 25 карбованців [5, арк. 14]. В серпні типографія надрукувала 200 тисяч купюр номіналом 50 карбованців [14, арк. 58]. Всього в Одеській конторі Державного банку на вересень 1918 року містилося 125 мільйонів новонадрукованих карбованців готівкою [5, арк. 99].

Таким чином, створення Експедиції та ініціювання емісії банкнот були важливими кроками для подолання існуючого дефіциту грошової маси. На прикладі діяльності Одеського відділу Експедиції бачимо, що реалізація цих заходів відбувалася з численними перешкодами: відсутністю відповідних приміщень, нестачею паперу, фарб та матеріалів. Сюди ж варто віднести

проблеми вчасного зв'язку та побудови належної комунікації між Міністерством фінансів, Експедицією та її відділами, а також поспішність, спровоковану грошовим голодом. Діяльність Одеського відділу Експедиції висвітлює ще одну важливу проблему: питання безпеки грошових знаків. Зникнення значної кількості купюр свідчить про відсутність належної системи охорони та контролю над виробництвом цінних паперів.

Все це було серйозними проблемами, що гальмували повноцінну розбудову національної грошової системи.

Джерела та література

1. *Відродження*. 1918. № 4. С. 4.
2. Гай-Нижник П. Україна: фінанси і політика (1917-1922 рр.). Київ : Саміт-книга, 2021. 808 с.
3. Лист від ЕЗДП до Кредитової канцелярії. 16 серпня 1918. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 60-61.
4. Лист Кредитової канцелярії Міністру фінансів. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 14.
5. Лист Кредитової канцелярії Міністру фінансів. Вересень 1918. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 99.
6. Лист Міністра фінансів до директора Державного банку. 28 травня 1918. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 3.
7. Лист від Одеського відділу ЕЗДП Міністру фінансів. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 50.
8. Лист директора ЕЗДП до головного контролера. 18 липня 1918. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 27.
9. Лист Одеського відділу ЕЗДП Товаришу міністра фінансів. 10 липня 1918. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 10.
10. Міронова І. Грошові випуски міста Одеса 1917-1919 рр. *Емінак*. 2022. №1(7). С. 86-99.
11. Повідомлення ЕЗДП від Кредитової канцелярії. 14 червня 1918. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 6.
12. Проект договору Міністерства фінансів та Типографії Ю. Фесенка. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 17-19.
13. Телеграма Голови фінансового відділу головного комісаріату Херсонщини, Таврії й Катеринославщини до Міністра фінансів. 16 квітня 1918. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 1.
14. Телеграма. *ЦДАВО*. Ф. 2199. Оп. 1. Спр. 14. Арк. 58.
15. Умови [договір] Міністерства фінансів та Типо-літографії Ю. Фесенка 18 травня 1918. *ЦДАВО*. Ф.2199. Оп.1. С. 16. Арк. 2-3.